

ЗМІНА УМОВ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

Примусові заходи медичного характеру — це примусове психіатричне лікування, яке передбачено кримінальним законодавством і застосовується судом на підставі висновку судово-психіатричної експертизи до осіб, які страждають визначеними психічними розладами і скоїли діяння, передбачені статтями Особливої частини Кримінального кодексу України. Ці заходи застосовуються до зазначених осіб замість кримінального покарання або поряд з ним за умов, що така особа становить суспільну небезпеку та порушила кримінально-правову заборону. Вид примусового заходу залежить від характеру та тяжкості захворювання, тяжкості вчиненого діяння з урахуванням ступеня небезпечності психічно хворого для себе або інших осіб.

Суд при призначенні примусових заходів медичного характеру не встановлює термін примусового лікування, тому що не в змозі визначити термін, необхідний для лікування або поліпшення стану здоров'я особи. За змістом закону (ст. 95 КК України) таке лікування необхідно проводити до видужання осіб, які страждають психічними розладами, або до такого поліпшення їхнього психічного стану, що виключає скоєння ними нових злочинів [1]. Таким чином, умовою продовження, зміни або припинення застосування примусових заходів медичного характеру виступає стан психічного здоров'я особи.

Але психічний стан особи може змінюватися в процесі лікування. І якщо психічний стан особи змінився, може виникнути питання о доцільності застосування до цієї особи певного виду примусових заходів медичного характеру, які призначив суд. Тому ст. 95 КК України дає можливість змінити або припинити застосування примусових заходів медичного характеру в випадку зміни психічного стану особи, або продовжити застосування того виду примусових заходів медичного характеру, який вже був призначений судом. Рішення о продовженні, зміні або припиненні застосування примусових заходів медичного характеру приймає тільки суд.

Продовження, зміна або припинення застосування примусових заходів медичного характеру надає право суду не тільки застосовувати, але і контролювати весь процес надання психіатричної допомоги в кримінально-правовому порядку. Саме такий підхід відповідає положенням міжнародно-правових документів, зокрема «Принципам захисту психічно хворих осіб і поліпшення психіатричної допомоги» [2], затвердженим 17 грудня 1991 року, і положенням Конституції України про вищу цінність людини, її прав і свобод, відбиває тенденції розвитку психіатрії в напрямку зміцнення гарантій захисту прав людини, більшої гуманізації і посилення контролю з боку суспільства за обґрунтованістю застосування різних видів психіатричної допомоги, особливо здійснюваної у примусовому порядку.

Відповідно до закону кожен хворий не рідше одного разу в 6 місяців обстежується комісією лікарів-психіатрів тієї психіатричної установи, де він знаходиться на лікуванні, для визначення його психічного стану і вирішення питання про можливість зміни виду цього лікування або його припинення [3].

Рішення по цих питаннях приймається судом за заявою представника психіатричного закладу (лікаря-психіатра), який надає особі таку психіатричну допомогу. До заяви додається висновок комісії лікарів-психіатрів, який обґрунтовує необхідність продовження, зміни або припинення застосування таких примусових заходів (ст. 95 КК України).

Якщо у стані хворого відбулися значні зміни, представник психіатричної установи подає в суд заяву разом зі згаданим висновком комісії лікарів-психіатрів. Значні зміни повинні відноситися к стану здоров'я хворого, унаслідок чого він може стати менш або більш суспільно небезпечним, ніж раніше. Так при поліпшенні стану здоров'я хворого і як наслідок зменшення його суспільної небезпеки суд може змінити вид примусових заходів медичного характеру на більш м'який. І навпаки, якщо у хворого стан здоров'я погіршився, суд може прийняти рішення про більш суворий вид примусових заходів медичного характеру [4, 40].

Підставою для припинення або зміни виду примусових заходів медичного характеру є видужання особи або значне поліпшення її психічного стану, яке виключає суспільну небезпеку хворого, незалежно від терміну перебування його в психіатричній установі. При цьому тягар раніше скоєного особою діяння значення не має. Адміністрація психіатричної установи при відсутності рішення суду не має права за своїм розсудом змінити вид примусових заходів медичного характеру.

Таким чином, чинним законодавством передбачений судовий контроль за примусовим лікуванням для того, щоб примусові заходи медичного характеру не перетворилися в довічне примусове лікування.

Система примусових заходів медичного характеру, передбачена КК України, дозволяє не тільки вибрати оптимальний примусовий захід медичного характеру, що найбільш адекватен стану хворого при його призначенні, але й у процесі застосування примусового лікування змінювати його вид, домагатися максимальної відповідності примусових заходів медичного характеру наявному в особи психічному розладу [5].

Продовження примусових заходів медичного характеру — прерогатива суду, що підсилює гарантії захисту прав і свобод людини, які страждають психічними розладами, тому що в суді може бути оскаржене необґрунтоване їх продовження. Таким чином, кримінальний закон підвищує відповідальність лікарів-психіатрів за рішення про доцільність продовження примусових заходів медичного характеру.

Для припинення примусових заходів медичного характеру необхідно, щоб відпала необхідність у застосуванні призначеного заходу, тобто повинна зникнути погроза можливості заподіяння цими особами істотної шкоди або небезпеки для себе або інших осіб. Про відпадання суспільної небезпеки свідчить

повне видужання особи, яка мала психічний розлад. Однак випадки повного видужання є відносною рідкістю в практиці психіатричного лікування. У зв'язку з цим для вирішення питання про припинення примусового лікування суди повинні орієнтуватися на таку зміну психічного стану, яка різко знижує суспільну небезпеку хворого.

На перший погляд, найбільш зрозумілою підставою для припинення примусових заходів медичного характеру служитьвилікування, тобто якщо хронічний психічний розлад або інший хворобливий стан психіки пройшли цілком і остаточно. Але можливий такий варіант припинення застосування примусових заходів медичного характеру, коли внаслідок погіршення стану хворого він перестає бути суспільно небезпечним. У такому випадку суд може припинити застосування примусових заходів медичного характеру у зв'язку зі зміною психічного стану і передати необхідні матеріали органам соціального захисту населення для вирішення питання про направлення такої особи у психоневрологічне відділення.

Про істотне зниження суспільної небезпеки психічно хворої особи може свідчити не тільки поліпшення її психічного стану, але і явне погіршення її стану. В останньому випадку значне зниження суспільної небезпеки хворого є наслідком його психічної або фізіологічної немічності в результаті стійкого і необоротного психічного або супутнього соматичного захворювання.

Виникнення необхідності в призначенні іншого примусового заходу медичного характеру може бути викликано такою зміною психіки, яка:

а) знижує суспільну небезпеку в такому ступені, що застосування раніше призначеного заходу стає недоцільним;

б) підвищується небезпека психічно хворої особи настільки, що виникає необхідність у призначенні примусового заходу медичного характеру з більш строгим режимом утримання і спостереження за хворим.

Таким чином, КК України передбачає зміну умов застосування примусових заходів медичного характеру. Це свідчить про те, що законодавство нашої країни діє гуманними засобами. При цьому зберігає контроль суддів за правильним, а головне, доцільним застосуванням примусових заходів медичного характеру.

Література

1. Научно-практический комментарий Уголовного кодекса Украины от 5 апреля 2001 года / Под ред. П. И. Мельника, П. И. Хавронюка. — К.: Канон; А.С.К., 2002. — 1216 с.
2. Принципи захисту психічно хворих осіб і поліпшення психіатричної допомоги від 17 грудня 1991 р.
3. Уголовный кодекс Украины — Х.: Одиссей, 2003. — 256 с.
4. Музика А. А. Примусові заходи медичного і виховного характеру. — К., 1997.
5. Спасенников Б. А. Принудительные меры медицинского характера: история, теория, практика / Предисл. Ю. М. Аптопяа. — С.Пб.: Юрид. центр Пресс, 2003. — 421 с.